

HUKUK, ETİK İLİŞKİSİNDE YENİ GELİŞMELER¹

Doç.Dr. Yasemin Işıktaç*

Klasik Hukuk felsefesinin temel sorunu olan hukuk ahlak ilişkisi bugün yeni gelişmeler çerçevesinde farklı bir biçimde yeniden ele alınmayı hak ediyor. Bugün bir modern-post modern tartışmasının tam ortasında durulduğunda –“sürdürülebilir gelişme” soğuk savaşın sona ermesiyle çok merkezli ya da tek merkezli dünya gibi önemli siyasal, ekonomik kavramlar hem hukuk hem etik yeni bir bakışı gerektiriyor.

Ahlaki davranışı düşünce duygu ve eylemde “iyi” ile “kötü” arasındaki ayrıma bilinçlenme olarak tanımlanır. Hukuksal davranış ise “haklı” ve “haksız” arasındaki ayrımı esas alır ve amaç adaletli bir sonuca ulaşmadır. Hukuk ve ahlak ilişkisinde, hukukun düzen ve pratik yarar yanında ve öncelikle adaleti gerçekleştirme hedefi yani toplumsal barışı sağlamaya yönelik bir değer ifadesi olarak ortaya çıkışı asıl teğet noktasını oluşturur. İnsanın toplumsal varlık olarak tanımlanması ile kendiliğinden ortaya çıkan toplumsal yaşam rastlantılardan öte bir düzenlilikler birliği olduğunda yani davranış özellikleri standartlara bağlandığında hukuk da ortaya çıkmış olur. Hukukun bu temel kurucu fonksiyonu varlığının toplumsal uzlaşma ile olan ilişkisini de garanti eder. Ahlak alanında ise durum biraz daha karışıktır. Etik eylemde, bilme ve değerlendirme olarak tipikleştirilebilecek insan davranışının özellikle değerlendirme ile ilişkisi açısından ele alındığını görmekteyiz. Değer-

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Bu çalışma İstanbul Üniversitesinin 2001-2002 ders yılı açılış etkinlikleri içinde düzenlenmiş bulunan “Hukuk-Etik ilişkilerinde Yeni Gelişmeler” başlıklı konferans olarak 5 Ekim 2001 tarihinde sunulmuştur.

lendirme ise bir seçiştir. Sorun neyi seçmek gerekir biçiminde kendisini gösterir. Seçme için kullanılacak ölçü sorunu, ahlaki alanın en zor cevap bulacağı bir noktayı göstermektedir. Bir kez değerlendirme ölçüleri sorulmaya başlandığında, değerlendirmenin boyutları karmaşıklaşır. Tek bir biçimde ortaya çıkan “iyi”, “ekonomik olarak uygun”, “estetik olarak hoş”, “ahlaki olarak istenen” şeklinde bölünmeye başlar. Eylemler bir açıdan doğru, bir başka açıdan yanlış olabilirler. Bu değerlendirme gücünü temel ölçülere bağlanarak aşılmaya çalışılmıştır.

Geleneksel feodal toplum ahlaki bütünlük esasından hareket ediyordu. Oysa modern toplumda durum farklıdır. Bütünlüğün yerini ayrışma almıştır. En önemli ayırım “ev” ile “iş”in bir birinden ayrılmasıdır. İki alan birbirinden farklı değerlerin gerçekleşmesini bekliyordu. İş, kar ve verimlilikle; ev ise duygusal yoğunluklu değerlerle sevgi ve fedakarlıkla yürüyordu. Bu ikili değer ilişkisi insan yaşamının merkezinde duruyordu. Ancak *Weber* bu noktada dikkatimizi ahlaki değer olarak ortaya çıkan dürüstlüğün tam da iş yaşamı için aranan değer oluşuna çekiyordu. Bu yaklaşımla protestan reformcuların, ister istemez modern yaşamın öncüleri olduğunu öğreniyoruz. Protestan reformcular’ın, etik değerlendirmenin, zamanın tüm alanını kapsadığına ilişkin yaklaşımları öğrenilebilir tasarlanmış bir etik kurgusu üzerine oturuyordu. Bu bir anlamda seçişi kolaylaştırırken diğer yandan statik bir etik alan yaratıyordu.

Etik davranışın bu belirsiz alt yapısı, ayrımı güçleştirdiği kadar modelle çalışmayı da zorunlu kılar. Yani somut durumda idealize edilebilir bir davranış teorik kurguların yerine geçer; bu etiğin aksiyolojik oluşunu da açıklar. Herbiri popüler kültürün ikonu olan bugünün kahraman ve mükemmel modelleri, şarkıcılar, sporcular, bilim adamları vb. özdeşleşme olanağının giderek dışında kalan birer “öteki” biçimine dönüşmektedirler. Bu aşırı yüceltiş dışlanmanın ve çabucak tüketilip bir tarafa fırlatılmanın da bir göstergesidir.

Modern zamanlara kadar toplumsal hayatı tanımlamak için hep münhasıran naturalist model kullanıldı. İnsanların doğanın bir parçası olması ve bu nedenle de, diğer fenomenlerin benzer şekilde açıklanması yoluna gidildi. Tıpkı beden

organları gibi, insanlar ve kurumlar da toplumsal bütünü için devamı için vardı. Sanayileşme ile merkezde yeralan insan yapısı felaket tezlerinin, yani sanayileşmenin yan ürünü olarak kanser, kentsel tıkanma, konut sıkıntısı, hava ve çevre kirliliği, pazar alanı arayışı gibi sıkıntılar bu yapının yan ürünüdür. Elbette yola çıkılırken amaç bu değildi. Sanayileşme başlangıçta insanı doğadan korumak, onun maddi manevi koşullarını iyileştirmek ve özgürlüğünü arttırmak üzere tasarlanmıştı. Zenginleşmenin insana dair tüm sorunları çözeceğine inanç ne pahasına olursa olsun üretimin arttırılması bir çok sorunu tetiklemiştir. Etik ilişki açısından insanın sorumluluğunun özellikle de tek ve biricik evi olan dünyaya ilişkin sorumluluğunun yeniden gözden geçirilmesini gerektirdi. Modernleşmeye bir anlamda sanayileşmeye yöneltilen bu erken dönem eleştirileri özellikle çevre bilinci olan entellektüellerin birer makine kırıcısı olarak algılanmasına da yol açmıştı².

Bilim, tüm hayatın temelde tek olduğunu ortaya koymuştur, yaşayan varlıklarla onların fiziksel çerçevelerinin bir tek ekosistemin parçaları olduğunu göstermiştir. Ayrıca birey ölse bile genlerinin gelecek kuşaklara geçtiğini, bunun kalıcı bir yeniden doğuş yarattığını da biliyoruz. Daha da önemlisi, insan nesli sonunda, ancak diğer canlılarla birlikte hayvan ve bitkilerle birlikte varlığını sürdürebileceğini anlamış bulunmaktadır.

Doğanın ölümü, doğanın insan tarafından canı istediği gibi kullanılarak ölü maddeye indirgenmesi ciddi bir yabancılaşmadır. Batının on altıncı yüzyıla kadar, organik ve bütünlüklü bir doğa kavramı süregelmiş, bu kavramın içinde insan da bir parçayı oluşturmuştur. Bugün ise insanın yola çıktığı tahribatı algılamayan hemen hemen kimse kalmadı ve yeni bir çevre bilinci gelişti. Bu bilinç en güzel ifadesini "bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık" atasözünde buluyor. Sonuç dünyanın da tüketilebilir bir şey

² Henri-Levy B. "Bosna ve Diet Cola Uygarlığı" Yüzyılın sonu, Ed. Nothan Gardery, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Bası, İstanbul 1999, s.107 vd.

olduğu ve özenle korunmasının gerekliliğine işaret eden yeni etik bir tutumdur. Bunun hukuka yansımaları gerek en geniş ölçekte uluslararası alanda antlaşmalarla kurulan gerekse iç hukuk uygulamalarında yeni bir hukuk çalışma alanı olan çevre hukukudur. Ancak dünya aleyhine bozulan denge bazı açılardan geri dönmeyi olanaksız kılmaktadır.

Dünya insan ilişkisindeki bu geniş ölçekli değişim iki temel gelişime yol açmıştır: bazı değerlerin evrenselleşmesi ve yeni uluslararası birliklerin oluşturulması.

İnsan hakları teorisinin evrenselleşmesi, insanlık suçu kavramının netlik kazanması, uluslararası ceza hukukuna ve mahkemelere ilişkin gelişmeler, terörizm karşıtlığı, ırkçılık, cins ve etnik köken ayrımcılığı, uyuşturucu, insan ve silah ticareti gibi alanlar netlik kazanmaktadır.

Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında ortaya çıkan uluslararası birliğin biraz daha farklı bir yön izlemeye başladığını görmekteyiz. İki merkezli dünya siyasetinin yeni dünya düzeni ile yer değiştirmesi ideolojik ayrımların yerini kuzey güney ayrımının alması ve bu hatlar arasındaki yeşil kuşak arayışı bu eğilimin stratejik kökenini oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler birlikteliğini aşan bir biçimde belli ekonomik ve siyasal hedefler ya da coğrafi birliklerde tipik göstergelerdir. Bu bir anlamda çok merkezlilik olarak ya da yeni ittifaklar olarak tanımlanabilir. Merkezlerin bir biriyle olan ilişkisi ve bu gruplar dışında kalanların ekonomik ve siyasal açıdan yaşayabileceği sorunlar bir başka önemli konu olarak görülmektedir. Gelişimin ve toplumsal yapılanmanın yeni bir biçim aldığı dönem olarak soğuk savaş sonrası, savaş fikrinin de değişmesine yol açmıştır. Savaş fikri, özellikle gelişmiş ülkeler için akla gelmeyen bir şeye dönüşmüştü. Daha doğrusu, bir tek şartla savaşmaya razı olunuyor: hiç kimse ölmemeli. Henri-Levy bunu "Diet Cola" eğilimi olarak isimlendiriyor yani kalori istemiyoruz, ama şeker istiyoruz. Tereyağının lezzetini istiyoruz ama kolesterol olmasın diyoruz³. Savaşın soğuk yüzü bu gün isimlerle yücel-

³ Paz O. "Tarihin Sonunda Batı Doğuya Dönüyor" Yüzyılın Sonu, Ed.

tilmiş askeri operasyonlar ya da barış hareketleri olarak mas-
kelenmektedir. Yani savaşın kötü bir şey oluşu ve ancak barış
için yapılabileceği noktası da etik bir iki yüzlülüğü gösterse de
bir çaresizlik ve mahcubiyeti de ifade etmektedir. Bu sanal imaj
özellikle de hemen hemen tüm iletişim şemalarının yerini alan
medya desteği ile etkinliğini ortaya koyuyor. Ancak ABD'deki
11 Eylül tarihli saldırı yeni bir dönüm noktasıdır ve güvenlikle
ilgili ön kabülleri kökünden sarsmıştır. Bugün gelişmiş ülkeler
de terörle ilgili kaygılarla ciddi anlamda sarsılmıştır. Daha ön-
celeri ikiyüzlü bir yaklaşımla ortaya çıkan tavırların yerini ger-
çek çözüm arayışları almaya başlayacaktır. Kuzey/güney ayırı-
mının kökeninde yatan zenginlik kavramının da yeniden irde-
lenmesi etik kaygıları gündeme getirir. Gelişmiş ülkelerin bu-
gün gelişmişliklerini neye borçlu olduklarına ilişkin siyasal ve
ekonomik soru çok net bir bakışla etik değerlendirmeyi günde-
me getirir. Bugün insan hakları konusu bir eleştiri kriteri ola-
rak gündeme taşınırken ne yazık ki gelişmiş ülkeler ellerini ar-
kalarına saklamaktadırlar. İnsan kavramının tüketici kavra-
mıyla özdeşleşmesi her türlü ilişkinin pazar ilişkisi olarak an-
laşılması her alandaki sığılı ahlak alanına da taşımaktadır.

Bir başka boyut olarak insanın anlaşılmasında yeni bir
etik yaklaşım sözkonusudur. Ahlak alanının iyi-kötü çatışkı-
sında eskiye oranla bilgilerimiz çok daha karmaşık bir hal al-
mış görünüyor. İnsanın doğuştan iyi olduğu tezi şu andaki kö-
tülüğün geçiciliğine ve daha uygun şartların sağlanması ile bi-
teceği esasına dayanır. İnsanın doğasının aslında kötü olduğuna
inanmayanlar kaçınılmaz olarak kötümser sonuca varıyorlar.
Kötülüğün içimizde kök saldığı ve sökülüp atılamayacağı fik-
ri birkaç değişik açıdan bakılarak elde edilmiştir. Bunların en
önemlileri biyoloji, din ve psikolojidir.

Biyolojik sav insanın bir çeşit hayvan olduğu gerçeğine
dayanır. Buradan çıkarılan önerme: Tüm hayvanlar hayatta
kalmaya çalışır ve gereksinim duyduğu şeyleri elde etmek için
çaba gösterir. Bu nedenle gerekirse öldürür. Bu inancın top-

lumsal alandaki katı bir ifadesi, Hobbes'un Leviathan'ında bulunur⁴. Hobbes, "homo homini lupus" demektedir, yani insan insanın kurdudur. Bu herkesin herkese karşı savaşıdır. İnsan-oğlunun doğal saldırganlığa ve güvensizliğine dayanan düşüncüler, denetimi sağlayabilmek için çok güçlü sınırlamalar gerektiği sonucuna vardılar. "Hobbesçu problem" olarak isimlendirilen sorun var olan düzenin nasıl devam ettirileceğidir. "Herkesin herkesle savaşı"nı önlemek için, yeni bir toplumsal imaj icat edilmiştir. O da abartılı bir merkezi güçtür.

İnsanların doğuştan kötü olduğu inancının ikinci kaynağı Tanrıbilim yani teolojidir. Özellikle bu alanda Hıristiyanlığın doğmaları, insanı, özünde günahkar ve ayartılmaya eğilimli olarak tanımlar, insan başlangıçta günahkardır.

Psikolojik alanda ise özellikle psikanalizle birlikte dinde günahın işlevi suça dönüştürülmüştür. Freud insanı içten ve dıştan gelen baskılara karşı direnmeye çalışan bir varlık olarak tanımlamıştır. Bu direnç insanın ilişkilerinin temelinde saldırganlığın olduğunu göstermektedir.

Her üç yaklaşım da sonuç olarak insanın doğası ve kötülük kavramı arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır. Bu koşullarda en akıllıca yol gerçeği kabul etmek, zorunluluklara ayak uydurmak ve ısınmaya çalışan bir grup kirpi gibi dikenleri batırmayacak kadar uzak ısınacak kadar yakın bir pozisyonda durabilmektedir.

Diğer yandan toplumsal modellendirme ile birey arasındaki bağlantıyı esas alan yaklaşımlar da vardır. Davranış türleri arasındaki geçiş ile nasıl kişi karakteri oluşuyorsa, toplumlar için de aynı nitelendirme doğru olabilir mi?

Belirli biçimde davranma seçenekler içinde bir yaklaşım benimsemek anlamına gelir. Bu tercih kişinin önceliklerini göstermektedir. Aynı şey uygarlık denilen geniş insan toplulukları için de geçerli olabilir. Karakterin bireyle ilişkisi neyse, uygarlığın insanlıkla ilişkisi de odur tezi ileri sürülmektedir. Çün-

⁴ Hobbes T.Leviathan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, s.131 vd.

kü uygarlık aslında bir değerler seçimidir. Kolaylıkla fark edilebilir kişiliği olan bir insan topluluğunu içerir. Uygarlık da her ne olursa olsun, seçtiği değerler yoluyla kendisini tanımlar ve bu suretle diğerlerine benzer veya diğerlerinden farklılık gösterir. Değerler hem standartları hem de davranışları kapsar. Bireyin kendi değeri ve toplum içindeki konumunu algılaması kadar içinde bulunduğu toplum ve o toplumun dünyadaki yeri giderek de dünyanın değeri hakkındaki düşüncelere kadar gelişen bir çizgiye ulaşır. Ancak ahlaki tutum alışın bireyle doğrudan bağlantısı bireyin bir kalıp içinde ele alınmasını güçleştirmektedir. Toplumsal yapıların bir prototip yarattığını söylemekten çok bazı davranış eğilimlerinden sözedilebilir.

Bir kültür görünümü olmak itibariyle hukuk da bu gelişmelerden nasibini alır. Antik Roma'da hukuk farklılaştırılmış eşitlik anlayışları olarak düzenleniyordu. Ortaçağ filozofları, hukuk ilkelerinin Tanrı tarafından meşrulaştırıldığı düşünce-sine göre doğa yasasını popülerize etmişlerdir. Ortaçağ dönemi takiben *Austin*, *Bentham*, pozitivism ve doğa yasasının başarılı bir kombinasyonu öne sürülmüştür. Sonuçta katı bir rasyonalizme kadar giden doğuştan hak ve özgürlükler öğretisi olarak tanımlayacağımız doğal hukuk yaklaşımı ise, ahlak ve hukuka ilişkin alanların normatif tanımlamasını yapma iddiasını ortaya koymuştur. Fransız İhtilali ile doruğa ulaşan bu okul daha sonra ikici hukuk yaklaşımının sonuçlanması ile kendisi ile çelişkiye düşmüş ve doğal hukukun Rönesansı diyebileceğimiz doğal hukukun yeniden yükselişi pozitif ve ideal hukuk ayrımını yeniden düşünsel eğiliminin merkezine oturtmuştur. Pozitif hukuk yaklaşımları ise güç hukuk ilişkisi ve hukukun yorumlanması ile ilgili sorunları aşamadığı için katılığından taviz vermek zorunda kalmıştır. Bir yandan katı ve soyut normları içtihat hukuku yolu ile uygulanabilir kılarken diğer yandan da genel ilkeler alanını hem insan hakları hem de hukuksal değişmez ilkeler olarak belirlemek yolunu seçmiştir.

Diğer yandan orijinal bir yaklaşım olarak rasyonellik ve sosyal alan arasındaki ilişkinin anlayış sosyolojisi olarak tanımlayabileceğimiz bir yorumunu Weber sunmaktadır. *Weber'e* göre ise rasyonel dünya hukuki otorite ile yönetilmelidir. Bir di-

ğer deyişle, yasalar kodlara ve mantığa uygun bir biçimde kişiselliği aşan ifadelere çevrilmişlerse etkin ve başarılı bir uygulamaya dönebilirler⁵. Hukuksal kararlar teknik talimatlara bağlandığı için adalet siyaset üstü bir nitelik kazanabilir. Ancak başarılı bir hukuk sisteminin kurulabilmiş olması, hukukun idesi olan adaleti gerçekleştirebilir.

Bu teknik noktaya gelmeden önce, hukukun öncelikle adaleti gerçekleştirme hedefine yönelmesi yani toplumsal barışı ve eşitliği sağlamaya yönelik bir değer ifadesi olarak ortaya çıkışı, hukuku doğrudan ahlak alanına bağlamaktadır. Ahlakın genel değeri olan "iyi" genişliği ile "adalet"i de kapsar. Sonuç olarak adaletin de iyi bir şey oluşu hukukla ahlakın bir birlerini desteklemelerinin de temel göstergesidir. Ancak gerek salt olarak ahlaka özgü bir alan -örneğin kişinin kendine karşı yükümlülükleri, toplumsal yaşamı aşan idealize edilebilir davranışlar alanı gibi- salt hukuka özgü -örneğin usul hukukuna, biçimsel tercihlere ilişkin alanlar gibi- alanların varlığı bağımsız düzenlemeye yolaçabilir. Ancak insanın toplumsal bir varlık olarak tanımlanması ve adaletin de kişisel bir özellik olarak ortaya çıkabilmesine rağmen toplumsal bir değer oluşu ortaklaşa çok geniş bir alana işaret etmektedir⁶. Bu alana ilişkin sorunlar ahlaki değerlerin rölativitesi ile açıklanamayacak kadar önemli ve toplumsal barış için kaçınılmaz olduğundan normatif düzenlemeyi gerektirecektir. Hukukun bütün değerlerin taşıyıcısı olarak toplumsal barışı garanti ediyor oluşu yani taşıyıcı bir zemin oluşturması bir yandan ahlak alanına bütünü ile sırtını dönmeyeceğini gösterirken diğer yandan ahlak alanının geniş bir biçimde hukuk içine taşınması ile bireyin kendini gerçekleştirme özgürlüğünü elinden alacaktır. İşte bu nedenlerle hukuk salt toplumsal barışın gerçekleşeceği kadar bir alanı düzenleyip geri kalanında kişisel özgürlüklerin koruyucusu olarak varlığını göstermelidir.

Modern olarak isimlendirilen zaman aralığı ile günümüz

⁵ Weber, Max Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Hil Yayınları, İstanbul, 1985, s.133.

⁶ Weber, M. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, s.77.

arasındaki ilişkide yeni bir kavram olarak "postmodern"le karşılaşılıyor. Burada yeni olanın ne olduğu sorulduğunda modernin eleştirisi kadar her alandaki arayışlarla da karşılaşılıyor. Gerek hukuk gerekse ahlak alanı, modernin, zenginliğin ve aklın bütün sorunları çözeceği tezinin başarısızlığı ile farklılaşmıştır. Hukuk için pozitif düzenlemelerle standart oluşturmaya dönüşen eğilim ahlak için de hazır kalıplara ve içi boş bir hoşgörü kavramına bağlanmıştır. Oysa, postmodernizm, bu yaklaşımların ikisini de reddetmektedir. Ahlak alanında ise, durum biraz daha karışıktır ve kültürel yaşamın bütünü ile örtüşür. Sonuç itibariyle motto bir "kendini bilme" olarak görülür. Burada ilişki kişinin kendisi ile olan ilişkisi kadar, kendi dışındaki her şeyle ilişkisini de kapsar. Postmodernde bilmenin yerini "anlamı anlama" dediğimiz daha nitelikli bir bilmenin aldığı söyleyebiliriz. Bir iki yüzlülükten değil bir çok yüzlülükten söz edilebilir. Bunu kurmada insan ilişkilerinin giderek mesafelenmesine karşın yine insanlar arası diyalogdan başka bir seçenek de görülmemektedir. Kültür hayatın her boyutu, toplumsal veya dilsel ilişkilerle yürür. Bu bulguyu görmezden gelen biri iletişim dışı kalır ve diyaloga katılamaz. Ancak, bu sabitliklere karşı yorum her türlü insan ilişkisinin bir alt katmanı olarak durmaktadır. Yorumun göz ardı edilişi "anlayış sosyolojisi" olanaklarının dışarıda bırakılması gibidir. Oysa, yorum, görünen ve örtülü anlamlarla birlikte yürüyen her türlü insan ilişkisinin taşıyıcısıdır. Yorum unsuru dikkate alınmaksızın yerine getirilen politika ve pratikler, boş ve zorlayıcıdır.

Aklın ve hayal gücünün muhteşem başarıları, daha insan-cil kurumların oluşturulması, ırkçılık ve cinsiyet ayırımının artan bir oranda reddedildiği gibi hayran olduğumuz erdemler, zenginliğin büyük ölçüde eşitsiz dağılımı, sosyal sınıflar arasındaki ilişkide adaletsizlikler ve organize olmuş toplumların savaşı gibi kusurlarımızı dengelemektedir, dengelemelidir⁷.

Bir ilerleme trendi istenmektedir ancak her şeye rağmen ilerleme olmamalıdır. İletişim çağı olarak da tanımlanan zama-

⁷ Lipson L.Uygarlığın Ahlaki Bunalımları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000, s.37 vd.

nımız toplumsal anlamda bir iletişimemeye dönüşmemelidir. Sonunda "kendini bilme" mottosunun karşısındakine ulaşan esası olarak diyalog insanların birbiriyle iletişim kurabileceklerinin de bir göstergesidir⁸. Birbirimizi anlamaya çalışmaktan başka da bir çözüm görünmemektedir, bu hem bireysel alanda hem de toplumsal alanda böyledir.

Modernizmden farklı olarak postmodernizm, sorunu teorik olmaktan çok pratik alana taşımıştır. Postmodernizm, bir varoluş "felsefesidir". Bundan dolayı, felsefenin amacı değişmez hakikatler ve idealleri ifşa etmek değil, insani eylemle hayatın anlamı arasındaki yakın ilişkileri değerlendirmek olmalıdır⁹. Postmodernistlere göre, eğer bir toplum plüralizmi teşvik ediyorsa sağlıklıdır. Fakat, bu amacı gerçekleştirmek için, muhalif görüşleri hem koruyan hem de reddeden söylem güçlendirilmelidir. Postmodernistler bu anlamda çok radikaldirler; bireyciliğe vurguda bulunmazlar, iktidarı görmezlikten gelmezler veya düzenin, doğanın veya bir başka soyut gücün ürünü olduğunu varsaymazlar¹⁰.

Bu bağlam içinde tüm insanlığa dönüşen evrensel izleyici "insan" kavramının yeni tanımlamasına çağın verdiği cevaptır. Ahlak alanında ırksız, cinsiyet ayrımının üstünde, sınıfsal açıdan farklılaştırılmamış insan "kendini bilen insan" imi ile örtüşmelidir. Ahlak alanındaki bu soyutlama hukuk alanına da taşınmıştır. İletişimin belirli çıkarlar üstü değere yönelişi yani Perelman'ın "evrensel izleyiciler" dediği standartları temel alış bir objektifliği garanti edebilir mi?

Yasaların sistematik biçimde yerellik ötesine taşınışı hukukun rasyonelleşmesini garanti eder. Böylece de hukukun muhatabı olan birey evrensel izleyiciye dönüşebilir.

Hukuk salt idealize edilen bir şey değildir; problemleri etkili şekilde çözmesi gereken şeydir. Toplumsal ahenk sadece

⁸ Murphy, J.W. Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri. Paradigma Yayınları. İstanbul 2000 s. 35 vd.

⁹ Murphy, age., s. 185 vd.

¹⁰ Murphy, age., s. 103 vd.

soyut yasalarla teminat altına alınamaz; en çok da bu nedenle hukuk diyalogu kolaylaştırmalıdır, bireyler arası iletişim birliğini sağlamak için iş görmelidir. Hukuk bu işleyişle toplumsal bağlılığı arttırır¹¹.

Sonuçlar:

- İnsanın doğuştan iyi ya da doğuştan kötü olduğuna ilişkin tezler aynı şiddetle savunulmalarına rağmen her ikisi de yanlıştır. Davranışta asıl olan belirsizliktir. Bu nedenle de ahlaki davranış garantilenemez¹².

- Doğru davranış her zaman rasyonel olmayabilir.

- Kendin için istediğini başkası için de iste ölçüdür.

Günümüzün “ahlaki gündemi”, geçmişin etik yazarlarının nadiren değindikleri ya da hiç değinmedikleri maddelerle dolu. Çağımızda özveri düşüncesi meşruluğunu yitirmiştir. İnsanlar ahlaki ideallere ulaşmaya ve ahlaki değerleri korumaya teşvik edilmiyorlar ve bunun için kendi sınırlarını zorlamaya istekli değiller; politikacılar ütopyaları tamamen öldürdüler ve dünün idealistleri pragmatikleşti. Burada evrensel olanın “aşırılığa hayır” biçimine dönüştüğünü görüyoruz. Modernin katkısız bireyci çağı ve sadece hoşgörü talebiyle sınırlanan iyi yaşam arayışı kendi kendini kutlayan ve vicdandan yoksun bireycilikle birleştiğinde, hoşgörü kendisini ancak kayıtsızlık olarak ifade edebilir¹³. Bu minimalist ahlak anlayışı olarak kendini gösterir.

Modern ve post modern etik yaklaşımları arasındaki temel fark olarak her şeyden önce tipik modern kaygıların terk edilmesinde değil, ahlaki sorunları ele almanın tipik modern yolların, örneğin politik pratikte ahlaki sorunlara zora dayalı normatif düzenlemeyle yanıt vermenin; teoride ise felsefi olarak mutlak, evrensel ve temel olanın aranmasının reddedilmesi yatıyor¹⁴.

¹¹ Perelman C., *Juristische Logik als Argumentationslehre*, s. 48-50

¹² Bauman Z., *Postmodern Etik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s.21.

¹³ Bauman Z., *Postmodern Etik*, s. 11 vd.

¹⁴ Bauman Z., *Postmodern Etik*, s.13.

KAYNAKÇA

- Bernard Henry-Levy, "Bosna ve Diet Cola Uygarlığı", Yüzyılın Sonu, Ed. Nathan Gardery.
- Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bası, İstanbul 1999.
- Leslie Lipson, Uygarlığın Ahlaki Bunalımları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.
- W. John Murphy, Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000.
- Paz, Octavio. "Tarihin Sonunda Batı Doğuya Dönüyor" Yüzyılın sonu Ed. Nathan Gardels, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bası, İstanbul 1995.
- Perelman, Cheim. Juristische Logik als Argumentationslehre, 2. bası, München, 1979
- Zygmund, Bauman. Postmodern Etik Ayrıntı Yayınları İstanbul 1998
- Hobbes, Thomas. Leviathan Yapı Kredi Yayınları İstanbul 1993
- Weber, Max. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu Hil Yayınları 1985, İstanbul